

DLA doktori értekezés tézisei

Baranyay Piroska

A cselló születése

Témavezető: Kertész István

Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem

28. számú művészet- és művelődés-

történeti tudományok besorolású

doktori iskola

Budapest

2009

I. A kutatás előzményei.

A csellónak, mint szólóhangszernek a létezése számunkra teljesen magától értetődő dolog. Az én érdeklődésem is csak akkor fordult igazán a gyökerek, a hangszer kialakulása felé, akkor kezdtem el az előzmények nyomába eredni, mikor a mai cselló „korai” megtestesítőjével, a barokkcsellóval intenzíven kezdtem foglalkozni. A történet – főleg a kezdeti időké – nagyon érdekesnek, izgalmasnak és egyúttal igen zavarosnak mutatkozott. A helyszín Itália, itt „született meg” a *violoncello* 17. sz. második felében. Ez azonban egy hosszú folyamat eredménye volt, a 17. sz. végéig nem is létezett a mai értelemben vett *cselló*. A sokféleség egy-sége az összefüggések, körülmények fényében válik láthatóvá.

Általános, a hangszer egész eddigi történetét, irodalmát, technikáját, a csellójáték történetét összefoglaló kiváló mű akad bőven, amelyekben hasznos és átfogó leírást találni a hangszer történetéről, kialakulásáról, általános repertoárjáról. Ilyen például W. Boettcher – W. Pape: *Das Violoncello* c. könyve, valamint a Grove és az MGG *Violoncello* c. cikkei, amelyek számomra is hasznos forrásként szolgáltak. Azonban erre az izgalmas, kezdeti korszakra, a kísérőszerepből való kilépésre, felszabadulásra, az első időszakban született művekre, ezek szerzőire és az első „csellistákra”

összpontosító munkát alig, csak részeiben találni, magyarul pedig egyáltalán nem.

Igyekeztem az összefoglaló történeti, terminológiai, hangszer-építésbeli, csellójátékról szóló áttekintésen túl kifejezetten erre a korszakra összpontosítani, ennek előzményeire, a hangszer kialakulására és kezdeti fejlődésére, a szólóhangszerré válás folyamatának fontos állomásaira, alakjaira, a korai csellójátéka és az első szólórepertoárra – mindezt fontos összetevőként gyakorlati szemmel is.

II. Források

Az I-II. rész legfontosabb forrásai :

- Bonta, Stephen: „From Violone to Violoncello: a Question of Strings?” *Journal of the American Musical Instrument Society* 1977/III, 64-99.o.
- _____ „Terminology for the Bass Violin in Seventeenth Century Italy” *Journal of the American Musical Instrument Society* 1978/IV, 5-42.o.
- _____ „Violoncello” In: Stanley Sadie (szerk.): *The New Grove Dictionary of Music & Musicians, Second Edition*. London. 2001
- Bowman, Robin / Mangsen, Sandra: „Giuseppe Colombi” In: Stanley Sadie (szerk.): *The New Grove Dictionary of Music & Musicians, Second Edition*. London. 2001
- Cowling, Elisabeth: *The Cello* New York: Charles Scribner’s Sons, 1975
- Darmstadt, Gerhart: „Előszó”. In: Giuseppe Jacchini: *Sonata for Violoncello and Basso continuo A minor Opus I. No. 8* Mainz: Schott, 2000

- Dreschner, Thomas: „Violoncello. Geschichte” In: Nobach, Christiana (szerk.): *Streichinstrumente*. MGG Prisma. Stuttgart: Bärenreiter, 2002 287-294.
- Hoffmann, Bettina: „Einlitung” és „Kritischer Bericht” In: Domenico Gabrielli: *Sämtliche Werke für Violoncello*. Kassel: Hinnerthal-Verlag, 2001
- La Monaco, Neal W / Dodds Michael R.: „Degli Antoni [Antonii], Giovanni Battista” In: Stanley Sadie (szerk.) *The New Grove Dictionary of Music & Musicians, Second Edition*. London 2001
- Loescher, Johannes: „Violone” In: Nobach, Christiana (szerk.): *Streichinstrumente*. MGG Prisma. Stuttgart: Bärenreiter, 2002
- _____: „Vom Violone zum Violoncello – wirklich eine Frage der Saiten?” In: Monika Lustig (szerk.): Michaelsteiner Konferenzberichte. *Geschichte, Bauweise und Spieltechnik der Tiefen Streichinstrumente*. 64. kötet. Döbel: 2004, Verlag Janos Stefkovics
- Marx, Klaus: *Die Entwicklung des Violoncells und seiner Spieltechnik bis J.L.Duport (1520–1820)*. Regensburg: Gustav Bosse Verlag, 1963.
- Pape, Winfried – Boettcher, Wolfgang: *Das Violoncello. Bau, Technik, Repertoire*. Mainz: Schott, 1996, 2005 (2. Aufl.)
- Pulakka, Lauri: *Emancipation of the Bass Violin*. The ways of using violoncello in Italian instrumental music 1610-1705 Doktori disszertáció. (Helsinki, 2003)
- _____ „Galli, Domenico” In: Stanley Sadie (szerk.) *The New Grove Dictionary of Music & Musicians, Second Edition*. London 2001
- Schnoebelen, Anne: „Giovanni Maria Jacchini” In: Stanley Sadie (szerk.) *The New Grove Dictionary of Music & Musicians, Second Edition*. London 2001
- Suess, John G.: „Giovanni Battista Vitali” In: Stanley Sadie (szerk.) *The New Grove Dictionary of Music & Musicians, Second Edition*. London 2001
- _____ / Vanscheeuwijck, Marc: „Domenico Gabrielli” In: Stanley Sadie (szerk.) *The New Grove Dictionary of Music & Musicians, Second Edition*. London 2001

Vanscheeuwijk, Marc: „Preface” In: Giuseppe Maria Jacchini: *Sonate a violino e violoncello e a violoncello solo per camera*. Bologna: Arnaldo Forni Editore 2001

_____ „Preface” In: Domenico Gabrielli: *Ricerari per violoncello solo. Canone a due violoncelli. Sonate per violoncello e basso continuo*. Bologna: Arnaldo Forni Editore, 2004

_____ „Preface” In: Giovanni Battista Degli Antonii: *Ricerate sopra il Violoncello o clavicembalo e Ricerate per il violino*. Bologna: Arnaldo Forni Editore, 2007

Von Loesch, Heinz: „Violoncello. Violoncellospiel. Violoncellomusik.” In: Nobach, Christiana (szerk.): *Streichinstrumente*. MGG Prisma. Stuttgart: Bärenreiter, 2002 294-305.

A fő, III. fejezet elsődleges forrásai maguk a darabok. Giovanni Battista Vivaldi, Giuseppe Colombi, Domenico Galli, Giovanni Battista. Degli Antonii. Domenico Gabrielli, Giuseppe Jacchini műveinek kéziratos reprint kiadásai, urtext kottái szolgáltatták munkámhoz a kiindulópontot a korai csellójáték vizsgálatánál. E mellett gyakorlati tapasztalataim nyújtották a fő forrást és irányvonalat: általában barokkcsellistaként és az egyes művekkel kapcsolatban specifikusan is, a művek tanulmányozása, játszása és előadása által. Egyes darabokról, szerzőkről szóló tanulmányok, lexikonok és régi zenei előadással foglalkozó könyvek segítettek még munkámat és néhány tapasztalt, a témával és a korszakkal foglalkozó csellistával folytatott eszmecsere.

III. Módszer

Dolgozatom elsősorban a *violone*-ra, a cselló közvetlen elődjére és a *violoncello*-ra komponáló úttörő szerzőkkel, valamint az általuk írott szóló és első *basso continuo*s darabokkal foglalkozik. Az általános történeti bevezető után részletesen mutatom be a cselló kialakulásának korát, körülményeit, a hangszer kezdeti fejlődését – amelyben az egyik legmeghatározóbb lépés a fémmel való húrfonás technikájának feltalálása és ennek következményeként a cselló méretbeli kialakulása volt, – fontos alakjait: az első a hangszerre komponáló szerzőket, és bemutatom, részletesen elemzem darabjaikat.

A dolgozat legfontosabb összetevője, magja tehát a repertoár elemzése, elsősorban gyakorlati szemmel. A kor hangszerjátékáról maguk a művek nyújtják számomra a legközvetlenebb képet, ezekből vonok le következtetéseket a korabeli csellójátékról, technikáról, előadásmódról, komponálásról, hangolásról, a lehetséges és valószínű megközelítésekről, megoldásokról.

IV. Eredmények

Személyes érdeklődésem mellett, amely – főleg barokkcsellistaként – a cselló szólóhangszerré válására, a korszak repertoárjára, ennek egyéni nyelvezetére irányult, a témáról szóló elemző, elméleti és

gyakorlati szempontokat egyesítő munka hiánya vezetett a dolgozat megírásához. Munkám átfogó képet nyújt a cselló megszületéséről, beszél az okokról, amelyek miatt ez a többi hangszerhez képest későn történt – köztük legfontosabbak a hegedű technikájától elszakadni nem tudó játékmód és a cselló mérete és ezzel együtt a húrok hossza, vastagsága, amelyek a játékot nehézkessé tették – a hangszer történetének kezdeteiről és elsősorban az ekkor keletkezett művekről, melyek méltatlanul kevésbé értékelték és játszottak és még mindig bemutatásra szorulnak, felfedezésre várnak.

Nemcsak összefoglalást nyújtok a korai repertoárról és az első a csellóra komponáló szerzőkről, hanem megpróbálom ezek jelentőségét bemutatni. Visszafelé, magukból a darabokból következtek a korabeli játékmód, technika kérdéseire és megkísérlem erre az alig méltányolt, ismert és játszott korszakra és ennek gyümölcseire világítani a figyelmet.

Dolgozatom talán segít a kor, a komponisták és a darabok megkedvelésében és abban, hogy méltóbb helyre kerüljenek gondolkodásunkban, megítélésünkben. Elsősorban Domenico Gabrielli szerepét és műveit értékelem korszakalkotónak és különlegesnek.

Talán legfontosabb újszerűsége, jelentősége munkámnak mégis a darabok több oldalról, elemző és gyakorlati szempontból való

bemutatása illetve ezek együttes jelenléte, összefonódása. Mivel a darabokat csellistaként „belülről” is ismerem, a játékos szemszögéből is látom őket, a darabokról magamat az akkori előadó helyébe képzelve kísérek meg elmélkedni. Így összekapcsolódik a többféle megközelítés, a hangsúly pedig a gyakorlati gondolkodáson van, amely által pontosabb, a lehetőségekhez képest átfogó kép alakul ki a korabeli csellójátékról és gondolkodásról.

V. Az értekezés tárgyköréhez kapcsolódó tevékenység dokumentációja

A korszak darabjait, főként Gabrielli műveit barokkcselló tanulmányaim során rendszeresen tanulmányoztam, játszottam. 2008-ban a Lipcsei Bach versenyen és 2010-ben a Schärdingi Barokk Szólistaversenyen Gabrielli D-dúr Ricercarja szerepel a műsoromon. A szerzőtől a Kánont játszottam még nyilvános hangversenyen Lübeckben 2009-ben. A mesterművem keretében szintén megszólal a D-dúr és a d-moll Ricercar. 2010 júliusában, Berlinben tervezett, „A cselló története” című koncertem szorosan kapcsolódik tézisémm témájához. Itt Gabrielli egy ricercarja és mindkét szonátája mellett Jacchini szonátái is elhangzanak majd, theorba kísérettel.